

### **Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи**

Всі кримінальні правопорушення, передбачені третім розділом Особливої частини КК, своїм основним безпосереднім об'єктом мають волю, честь та гідність особи.

**Незаконне позбавлення волі або викрадення людини** (ст. 146). З *об'єктивної сторони* цей злочин полягає в протиправній забороні людині вибирати за своєю волею місце перебування, або таємному чи відкритому її захопленні. Позбавлення волі може виразитися в триманні потерпілого в тому місці, де він знаходиться не бажає, або поміщення його в таке місце, яке він не має змоги вільно залишити. Потерпілим від злочину може бути будь-яка особа, в тому числі малолітній. Незаконне позбавлення волі може бути здійснено шляхом застосування фізичного насильства (наприклад, потерпілого зв'язують і замикають в підвалі, поміщують у задалегідь підготовлене місце тощо), а також шляхом психічного насильства (наприклад, під загрозою зброї потерпілого примушують слідувати за викрадачем). Воно може бути вчинене і шляхом обману (наприклад, людину заманюють в будь-яке місце і замикають з метою позбавлення волі). Найнебезпечнішим видом незаконного позбавлення волі є викрадення людини, тобто таємне або відкрите захоплені і утримання потерпілого викрадачем. Викрадення майже завжди супроводжується фізичним або психічним (погрози) насильством. *Місцем позбавлення волі* може бути визнане як приміщення (квартира, льох, сарай тощо), так і місцевість (наприклад, острів). Позбавлення волі, яке підпадає під ознаки ст. 123, може бути вчинене і в місцях позбавлення волі, якими є виправно-трудова установи. Вчиненням ненасильницьким шляхом треба вважати незаконне позбавлення волі у таких, наприклад, випадках, коли особу замкнуто у приміщенні без застосування фізичного або психічного насильства, коли у неї відібрано засоби пересування (милиці, інвалідна коляска, човен тощо) або об'єктивно створено інші умови для утримання особи в певному місці всупереч її волі (відібрання мотузки або драбини, по яким потерпілий міг спуститися або піднятися куди-небудь).

Частина 2 ст. 146 вважає *кваліфікуючими ознаками* цього злочину незаконне позбавлення волі або викрадення людини, вчинені щодо малолітнього чи з корисливих мотивів, щодо двох або більше осіб, за попередньою змовою групою осіб, або способом, небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого (наприклад, утримання в сирому, холодному або темному приміщенні), або такі, що супроводжувалися заподіянням йому фізичних страждань (наприклад, позбавлення волі без надання потерпілому їжі), або із застосуванням зброї (якщо на цю зброю не був встановлений дозвіл — діяння вимагає додаткової кваліфікації за ст. 263), або здійснювані протягом тривалого часу. У частині 3 ст. 146 КК передбачені особливо кваліфікуючі обставини цього злочину: вчинення його організованою групою, або спричинення внаслідок позбавлення волі або викрадення тяжких наслідків (смерті, самогубства потерпілого, тяжких тілесних ушкоджень тощо).

**Покарання за злочин:** за ч. 1 ст. 146 — обмеження волі на строк до трьох років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 146 — обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк; за ч. 3 ст. 146 — позбавлення волі на строк від п'яти до десяти років

**Захоплення заручників** (ст. 147). Ця стаття включена до КК відповідно до міжнародної конвенції, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1979 р., до якої приєдналася й Україна. *Об'єктом* злочину є не тільки особиста воля, але і особиста безпека особи, яка захоплена як заручник.

З *об'єктивної сторони* захоплення заручника — це його викрадення, яке може бути таємним або відкритим, вчиненим шляхом обману, з насильством, в тому числі із застосуванням зброї або може обійтися без такого насильства. Тримання заручника — це, як правило, логічний наслідок його захоплення, хоч тримання і може здійснюватися особою, яка не бере участі у захопленні. Тримання — це позбавлення заручника волі. Захоплення і тримання заручника відрізняються від злочину, передбаченого ст. 146 КК, особливою метою, яку переслідує суб'єкт злочину. Діючи з прямим умислом, винний має на меті спонукання родичів заручника, державної або іншої установи, підприємства або організації, фізичної, юридичної або службової особи до здійснення або, навпаки, утримання від здійснення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Інакше кажучи, злочинець пов'язує звільнення заручника із задоволенням його вимог, які він висуває вказаним вище особам і органам держави (не, наприклад, вимога викупу, звільнення особи (осіб), яка відбуває покарання, надання транспортних засобів, іноземної валюти, зброї тощо). Злочин вважається закінченим з моменту захоплення або тримання заручника.

У частині 2 ст. 147 передбачені такі *кваліфікуючі ознаки* злочину: здійснення цього злочину щодо неповнолітнього або організованою групою, або дії, які поєднані з погрозою знищення людей (наприклад, винний загрожує висадити будівлю, в якій він знаходиться із заручником тощо), або такі, що спричинили тяжкі наслідки (наприклад, смерть заручника, його самогубство, заподіяння йому тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, заподіяння значної матеріальної шкоди). Тяжкими наслідками слід також вважати смерть або заподіяння тілесних ушкоджень близьким родичам заручника, особам, які брали участь у звільненні заручника. Захоплення або тримання як заручника працівника правоохоронного органу охоплюється ст. 349.

**Покарання за злочин:** за ч. 1 ст. 147 — позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років; за ч. 2 ст. 147 — позбавлення волі<sup>1</sup> на строк від семи до п'ятнадцяти років.

**Підміна дитини** (ст. 148). З *об'єктивної сторони* цей злочин полягає в підміні чужої дитини, тобто в заміні одного новонародженого або грудного немовляти іншим. Підміна чужої дитини вчинюється лише умисно. Необережна, внаслідок помилки підміна дитини (наприклад, в пологовому будинку) складу злочину не утворює. Дитиною треба вважати особу, яка не досягла 14-ти років. Згода такої особи на викрадення не виключає відповідальності винного. З *суб'єктивної сторони* злочин може бути вчинений лише з прямим умислом. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є корисливі або інші особисті мотиви.

Суб'єктом злочину є будь-яка особа, яка досягла 16-ти років. Підміна новонародженого, що мала місце через необережність, наприклад, няні або сестер пологового будинку, може потягти за собою відповідальність за ст. 140 за наявності всіх інших ознак складу злочину. *Покарання за злочин:* за ст. 148 — обмеження волі на строк до п'яти років або позбавлення волі на той самий строк.

**Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини** (ст. 149) — злочин досить поширений, особливо щодо молодих жінок і дівчат, які вербуються для роботи за кордоном і там використовуються злочинцями в своїх корисливих інтересах. Крім волі людини — *основного безпосереднього об'єкта* — додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину, залежно від мети використання потерпілого, можуть виступати різні його блага: статевая недоторканність, честь і гідність, трудові та інші права громадянина.

Стаття 149 КК передбачає відповідальність за грубе порушення цих конституційних прав у виді продажі чи іншої сплатної передачі особи або вчинення іншої незаконної угоди для переміщення потерпілого за його згодою чи без через державний кордон України з метою подальшого продажу для сексуальної експлуатації чи використання у порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, боргову кабалу, усиновлення (удочеріння) з комерційною метою, або використання у збройних конфліктах чи для експлуатації її праці.

Торгівля людьми у багатьох випадках утворює сукупність злочинів: а) якщо це діяння було поєднане із заподіянням потерпілому тілесних ушкоджень, то діяння кваліфікується за сукупністю статей — 121, 122, 125, 126 і ст. 149 КК; б) якщо діяння, передбачене ч.1 ст.149 КК, було вчинене з незаконним переміщенням потерпілого через державний кордон України, то вчинене кваліфікується за сукупністю статей 331 (“Незаконне перетинання державного кордону”) і ч.1 ст.149 КК; в) продаж людини з метою її подальшої сексуальної експлуатації кваліфікується за сукупністю ст.154 (“Примушування до вступу в статевий зв'язок”) і ч.1 ст.149 КК; а з метою використання її у порнобізнесі за сукупністю ст. 303 (“Проституція або примушування чи втягнення до заняття проституцією”) і ч.1 ст.149 КК.

*З об'єктивної сторони* — це продаж людини (що передбачає її купівлю), інша сплатна передача (наприклад, передача людини в рахунок боргу) або здійснення угоди щодо людини будь-якої іншої незаконної угоди (наприклад, угоди про вербування або інше залучення жінок для подальшого використання в порнобізнесі та ін.). До того ж ці дії мають обов'язково пов'язуватись із законним або незаконним переміщенням потерпілого через державний кордон України. Згода або, навпаки, її відсутність з боку потерпілого на таке переміщення, значення для кваліфікації злочину не має. Продаж, інша сплатна передача людини, вчинена щодо неї інша операція, проводяться для подальшого продажу або іншої передачі потерпілого іншій особі або особам.

Важливо зазначити, що закон не вимагає, щоб конкретна кінцева мета була досягнута. Для складу злочину досить, якщо винний переслідував цю мету. Тому злочин вважається закінченим вже з моменту продажу потерпілого, його іншої сплатної передачі, або іншої угоди щодо людини, пов'язаної з переміщенням потерпілого через державний кордон України.

*Суб'єкт* цього злочину — будь-яка особа, причому відповідальності підлягають всі учасники злочинної операції, звичайно, крім потерпілого. Це покупець і продавець, посередники операцій і будь-яка інша особа, яка бере участь в здійсненні дій, вказаних у ст. 149.

У частині 2 ст. 149 вказані *кваліфікуючі ознаки* цього злочину: здійснення злочину щодо неповнолітнього, кількох осіб (хоч би двох), повторно, за попередньою змовою групою осіб, з використанням суб'єктом свого службового становища або особою, від якої потерпілий був у матеріальній або іншій залежності (в цих випадках злочин здійснюється спеціальними суб'єктами).

Частина 3 ст. 149 передбачає особливо кваліфікований вид цього злочину. Це вчинення його організованою групою або якщо він пов'язаний з незаконним вивезенням дітей за кордон чи неповерненням їх в Україну, або з метою вилучення у потерпілого органів чи тканин для трансплантації чи насильницького донорства, або якщо такі дії спричинили тяжкі наслідки (наприклад, самогубство, тяжку хворобу потерпілого, залишення потерпілого після використання напризволяще тощо).

*Покарання за злочин:* за ч. 1 ст. 149 — позбавлення волі на строк від трьох до восьми років; за ч. 2 ст. 149 — позбавлення волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої; за ч. 3 ст. 149 — позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

В структурі кримінальної міліції Головного управління МВС України в м. Києві створено перший в Україні спеціальний підрозділ - Відділ по боротьбі з правопорушеннями у сфері громадської моралі при ГУ МВС України в м. Києві (ВБПСГМ). ВБПСГМ (перейменований в 2000 році на Відділ по боротьбі зі злочинами у сфері торгівлі людьми - ВБЗСТЛ) є самостійним структурним підрозділом при ГУ МВС України в м. Києві.

На перше відділення покладено завдання щодо організації оперативно-розшукових заходів стосовно пошуку та документування протиправної діяльності осіб, які займаються звідництвом, утриманням будинків розпусти і звідництвом (ст. 302 КК України). Друге відділення здійснює профілактичні заходи, пов'язані зі сферою громадської моралі (попередження та припинення фактів зайняття проституцією (ст. 181-1 КпАП України), виготовлення, розповсюдження та збут порнографії (ст. 300-301 КК України), а також розповсюдження венеричних захворювань).

Відділом постійно нарошуються оперативні позиції в готелях, оздоровчих комплексах, нічних клубах, казино, барах, де працюють повії. Як відомо, ці об'єкти є економічним підґрунтям організованих злочинних угруповань. Останні тісно пов'язані з проституцією та торгівлею людьми. Відділом вивчено механізм вербування жінок за кордон. Як свідчать результати вивчення цієї проблеми, постачання українських дівчат в

інші держави здійснюється організованими групами осіб під прикриттям різноманітних підприємств, ТОВ, організацій, які, як правило, мають спеціальний дозвіл (ліцензію на надання послуг, пов'язаних з посередництвом у працевлаштуванні на роботу, в тому числі і за кордоном). У м. Києві зареєстровано 101 суб'єкт підприємницької діяльності, що мають вищевказану ліцензію. В переважній більшості вони функціонують з грубим порушенням чинного законодавства. Відносно осіб, які займаються вербуванням та відправкою дівчат за кордон, проводяться заходи щодо документування їх злочинної діяльності. За результатами перевірок чотири підприємства позбавлені ліцензії на право зайняття певною діяльністю.

Для вербування жінок використовуються багаточисельні оголошення в засобах масової інформації, в яких їм пропонується робота за кордоном з високою заробітною платою в якості офіціанток, танцівниць, масажисток. Але як засвідчує практика, переважна більшість з них у кінцевому випадку змушена працювати повіями в сексіндустрії зарубіжних країн.

Для документування злочинів, передбачених ст.302КК України (звідництво та утримання будинків розпусти), проводиться комплекс оперативно-розшукових заходів. Протягом минулого року за матеріалами відділу порушено 36 кримінальних справ стосовно "фірм", які подавали до періодичних видань оголошення типу "Гувернантка", "Масажистка" тощо під прикриттям яких займалися наданням сексуальних послуг чоловікам та жінкам (!) за грошову винагороду.

Протягом першого року діяльності працівниками відділу на ринках міста та в торгівельній мережі виявлено і задокументовано 47 фактів збуту продукції порнографічного змісту. Вилучено 248 відеокaset та 120 компакт-дисків (CO-ROM) загальною вартістю 12,5 тис. грн.

**Експлуатація дітей** (ст. 150). З *об'єктивної сторони* цей злочин полягає в експлуатації дітей або підлітків, які не досягли віку, з якого дозволяється працевлаштування, шляхом використання їх праці з метою отримання прибутку. Це, наприклад, використання праці підлітків підприємцем в своїй майстерні без належної оплати або використання особою групи підлітків для миття автомашин, що знаходяться на стоянці, з вилученням у них повністю або в більшій частині отриманої від клієнтів винагороди.

*Суб'єктивна сторона* злочину — прямий умисел, пов'язаний з корисливою метою — отримання від праці потерпілих прибутку. *Суб'єкт* злочину — будь-яка особа, в тому числі службова.

Частина 2 ст. 150 передбачає кваліфікований склад цього злочину, коли він вчинюється щодо кількох дітей або якщо він спричинює істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини, або поєднаний з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві.

**Покарання за злочин:** за ч. 1 ст. 150 — арешт на строк до шести місяців або обмеження волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років; за ч. 2 ст. 150 — позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

**Незаконне поміщення в психіатричний заклад** (ст. 151) являє собою спеціальний вид незаконного позбавлення волі. З *об'єктивної сторони* цей злочин полягає в поміщенні (оселенні) в психіатричний заклад завідомо психічно здорової особи. Для складу злочину не має значення, в який саме заклад поміщено потерпілого: із звичайним, посиленням або навіть суворим наглядом. Однак ця обставина може враховуватися при призначенні покарання. Злочин вважається закінченим з моменту поміщення потерпілого в психіатричний заклад. З *суб'єктивної сторони* цей злочин здійснюється з прямим УМИСЛОМ, за якого винний усвідомлює, що поміщує в психіатричний заклад завідомо психічно здорову людину і бажає цього. Мотиви Цього злочину можуть бути різними (прагнення отримати матеріальну вигоду, заволодіти житлом потерпілого, бажання позбутися людини тощо) і на кваліфікацію злочину не впливають. Вони можуть враховуватися при призначенні покарання. Частина 2 ст. 151 передбачає кваліфікований склад цього злочину, якщо він спричинив тяжкі наслідки (тяжку хворобу, самогубство потерпілого тощо).

*Суб'єкт* злочину спеціальний — лікар-психіатр, член комісії лікарів-психіатрів, головний психіатр. Якщо таким суб'єктом виступає службова особа (завідуючий відділенням, головний психіатр тощо) вчинене утворює сукупність злочинів і кваліфікується за статтями <sup>101</sup> і 365 (перевищення влади). **Покарання за злочин:** за ч. 1 ст. 151 — арешт на строк від трьох до шести місяців або обмеження волі на строк до двох років або позбавлення волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років; за ч. 2 ст. 151 — позбавлення волі на строк від двох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.